

OSMANLI'DA FURUŞ

II. ABDÜLHAMİD VE İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ

BURCU BELLİ

BURCU BELLİ

1987 İstanbul doğdu. Lisansını ODTÜ Tarih Bölümü'nde, yüksek lisansını Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Doktora eğitimini ODTÜ Tarih Bölümü'nde bitirdi. Bir dönem Harvard CMES'te Ziyaretçi Araştırmacı olarak bulundu. 2017'den beri akademide, İnkılap Tarihi, Toplumsal Cinsiyet Tarihi, Siyasi Tarih, Psikoloji Tarihi gibi dersler veriyor. İkinci yüksek lisansını Psikoloji Bölümü'nde yapıyor. Sinema, fuhuş, psikiyatri gibi alanlarda çalışmalarını sürdürüyor.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	13
ÖNSÖZ	16
GİRİŞ	19
<i>Metodolojik Yapı</i>	38
<i>Yapı</i>	52
BİRİNCİ BÖLÜM	
OSMANLI HUKUKUNDA VE 19. YÜZYILA KADARKİ OSMANLI DÜNYASINDA FUBUŞ	55
<i>Giriş</i>	55
<i>Osmanlı Hukuku'nda Fuhuş</i>	56
<i>Şer'i Hukuk</i>	57
<i>Suçun İspatı: Sübut</i>	60
<i>Örfi Hukuk</i>	61
<i>Tanzimat Dönemi 1839-1876</i>	68
<i>19. Yüzyıla Kadar Osmanlı Dünyası'nda Fuhuş</i>	70
<i>Osmanlı Devleti'nde Fuhuş</i>	71
<i>Kölelik ve Fuhuş</i>	82
İKİNCİ BÖLÜM	
MAHALLE, YEREL GÜÇLER VE BÜROKRASI	88
<i>Yeni Suçlar ve Suçlular</i>	114
<i>"Diğerleri" ve Mahallelerin Kapasiteleri</i>	117
<i>Merkezlere Göç</i>	121
<i>Özel Alan, Kamusal Alan, Aile ve Çatışma</i>	125

Özel Alan	126
Kamusal Alan	133
Aile ve Çatışma	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1876 ÖNCESİNDE POLİTİK VE EKONOMİK GELİŞMELER & II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNİN ÖNEMİ (1876-1909)	146
1876 Yılına Kadar Politik ve Finansal Gelişmeler	147
Osmanlı Ekonomisi	153
19. Yüzyılın Önemi	162

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA'DA VE OSMANLI DEVLETİ'NDE FÜHUŞ DÜZENLEMELERİ VE REFORMLAR	172
Avrupa'da Salgımlar	176
Avrupa Ülkelerinde Düzenlemeler	179
Düzenlemelerden Önce Avrupa	179
Düzenleme Yapmak	186
Fransız Devrimi'nde ve Diğer Avrupa Ülkelerinde Fuhuş Düzenlemelerin Kapsamları: Temel Konular	189
Evler ve Hayaller	192
Avrupa'yı Sayılarla Anlamak	194
Osmanlı Devleti'nde 1879 ve 1884 Nizamnameleri	196
Nizamnamelerin Motivasyonları	198
Osmanlı Devleti'nde Tehlikeli İnsan Fobisi	199
Beyoğlu Nedir?	204
Nizamname ile Gelen Temel Yenilikler	212
Özne Olan Kadınlar	216
Şifacılıktan Hastane İnşa Etmeye	218
Nizamname Planları	221
1884 Nizamnamesi'nin İçeriği	223
1884 Nizamnamesi'nin Amaçları	227
Uygulamada Nizamname	229

1884 Nizamnamesi'nin Çıkarılmasından	233
Sonra Osmanlı Devleti'nin Tıbbi Çabaları	
Osmanlı'da Umumhaneler	235
Fahişe Kadınlara ya da Genelevlere Karşı Halkın Tepkisi	237

BEŞİNCİ BÖLÜM

HASTANELEŞME SÜRECİ VE SON DÖNEM OSMANLI	245
DEVLETİ'NDE CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLAR	
19. Yüzyıl Osmanlısı'nda Tıbbileşme Süreci	251
Beden Zamanı	253
Yeni Hayat'ı Anlamak	254
Kamusal Sağlık Kurumsallaşması	255
Steril Yüzyıl	256
Osmanlı Kamusal Sağlık Politikalarındaki Gelişmeler	257
Osmanlıların Hijyen Saplantısı ve Sağlıkta Kadının	262
Pozisyonu	
Osmanlı'da Veba, Kolera ve Diğer Bazı Salgınlar	265
Veba Salgınları	265
Kolera Salgınları	266
Yenidünya'da ve Osmanlı'da Frengi	271
Yenidünya Hayalleri ve Yeni Hastalıklar	271
Venüs'le Beş Dakika, Cıvayla Bir Ömür	274
Osmanlı Topraklarında Frengi	277
Kastamonu'nun Özel Yeri	286

ALTINCI BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KAYITLI	296
KADIN FUHŞU	
İttihat ve Terakki Cemiyeti Kimdir?	297
İttihat ve Terakki'nin İktidara Gelmesi ve	302
II. Abdülhamid'in Hali	
Cemiyet'in Kadınlara Bakışı	305
Dünya Savaşı'nın Yeni Öznesi: Kadınlara	311
Savaşan Devletlerin Yeni Kimliği	317
Ahlak Kaygıları ve Fuhuş Fobisi	320

<i>Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Fuhuş</i>	324
<i>Nizamnameleri</i>	
<i>İngiltere</i>	325
<i>Almanya</i>	333
<i>Fransa</i>	341
YEDİNCİ BÖLÜM	
SAVAŞ YILLARINDA OSMANLI REFORMLARI VE KADINLAR	346
<i>Garbın ve Şarkın Kadını</i>	346
<i>Çalışma Hayatında Osmanlı Kadınları ve Fuhşa Giden</i>	354
<i>Yollar</i>	
<i>Savaş Zamanı Fuhuş Düzenlemeleri ve 1915</i>	361
<i>Nizamnamesi</i>	
<i>Frengi İletine Karşı Mücadele İçin Hususi Teşkilat</i>	374
<i>Olmayan Mahallerde Frengi İletinin Men-i İntişarına</i>	
<i>Dair Talimatname-i Sıbhî</i>	
<i>Devlet'in Evlilik Çabası ve Hukuk-i Aile Kanunnamesi</i>	378
SONUÇ YERİNE	
	385
KAYNAKÇA	
	397
DİZİN	
	411

ÖNSÖZ

İngilizce yazdığım doktora tezimi bitirdikten sonra, o kış hızla Türkçeye çevirdim. Böylece tez bir kitap formatına dönüştü. Doktoradan yeni çıkmıştım, çalışmamın baskıya yetişmesi gerekiyordu, kafamda tamamladığım noktaların metne aynı şekilde yansımadığını fark etmeyecek kadar heyecanlıydım. Buna rağmen kitabın ilk baskısı hızla tükendi. Bunun için araştırmacılara ve okuyuculara müteşekkirim. Bu sırada ilk kitap değerlendirmem de yazıldı hatta hemen ardından yayınlandı. Bu sayede değerli meslektaşım Anıl Göç'le tanıştım. Kitabın ikinci baskısında düzeltmeler kısmında onun kitap değerlendirmesinin rolü çok büyük. Buradan kendisine bir kez daha teşekkür etmek isterim.

İlk baskıdan sonra bir dönemliğine Harvard Üniversitesi'ne ziyaretçi araştırmacı olarak gittim, pandemi koşulları hâlâ sürdüğü için yapacak neredeyse hiçbir şey yoktu ben de tüm günümü Widener Kütüphanesinde geçirdim. Bu sırada özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidar yıllarında fuhşa ve yoksul kadın politikalarına odaklandım. Türkiye'ye döndükten sonra bu çalışmalarımı bir makale hâline getirdim ve yayımladım. Bu sırada kitabın ilk baskısı bitmişti, kitabı bulamıyoruz e-postaları hoşuma gidiyordu ama ikinci baskıyı sürekli ertelemek zorunda kaldım. Nihayetinde 2024'ün yazında FOL Kitap'ın desteği ve ilgisiyle kitabı gözden geçirip yayımlamaya karar verdik. Kitabı baştan gözden geçirirken bazı hatalarla karşılaştım bunun için okuyucularımdan özür dilerim. Bazı bölümleri yeniden yazdım, bazı başlıkları sildim ya da tamamen yepyeni başlıklar ekledim, yazarken âdeta eski yazarla kavga ettim. Bir noktada 1909'dan sonrasına da artık

odaklanabildiğimi hatırladım. Biraz da önceki aksaklıkları telafi etmek için yeni baskıya 1915 Nizamnamesi'ni de eklemeye karar verdim. 1909'da biten fuhuş içeriğini 1918'in sonuna kadar getirdim fakat bu sırada kitabın tüm ekseninin kaydığını fark ettim, bu nazarla kitabı yeniden gözden geçirdim. Giriş ve sonuç bölümünü yeni eklediğim bölümlere göre yeniden yazdım bu sırada içerideki bölümler de çok ciddi değişiklikler yaptım. Nihayetinde elinizdeki kitap ortaya çıktı. Son bölümünün ilk defa yayımlandığını ve giriş ve sonuç bölümlerinin de bu şekilde yeniden tasarlandığını düşünürsek aslında ilkinde benzer ama farklı bir kitap ortaya çıktı. Taslakları kaç kere okursam okuyayım her defasında bazı şeyleri silmek bazı bölümleri de yeniden yazma isteğine engel olamadım, bu nedenle bir yerde bitirmek gerektiğine karar verdim. Elinizdeki *II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Yıllarında Fuhuş: Devlet, Modernlik ve Savaş* böyle bir sürecin ürünüdür. Tüm okuyucularıma teşekkür ederim.

İSTANBUL 2024

İKİNCİ BÖLÜM

MAHALLE, YEREL GÜÇLER VE BÜROKRASI

İkinci Bölüm, bu çalışmanın sacayaklarından birini oluşturur. Mahalle ve burada yaşayan yerel güçler, bu bölümün ana aktörleridir. Mahalli mekânlardaki aktörler, bu çalışma için oldukça değerli öznelerdir çünkü Osmanlı toplumunda fuhşu bilip onu isimlendiren ya da görmezden gelen bu aktörlerdi. Diğer bir deyişle, fuhşun varlığı aslında fuhşa değil, onu görüp kabul edenlerin varlığına bağlıydı. Çeşitli şekillerde meşrulaşmadığı sürece fuhşun varlığı ispatlanamazdı. Öte yandan, erken dönemde kendi eliyle güç dağıttığı yerel öznelerden 19. yüzyılda gücünü geri almak isteyen devlet ile artık kemikleşmiş otoritelerini geri vermek istemeyen yerel güçler arasındaki çatışma, Osmanlı bürokrasisinin en büyük sınavlarındanı.

Yerel güçlerin pozisyonunu anlamak ve kapasitelerini bilmek Osmanlı toplumunda yalnızca fuhşu değil, diğer birçok meseleyi de belirginleştirmek açısından önemlidir. Fuhşu, yerel güçlerden ayrı değerlendirmek koşulları anlamak için yeterli ve doğru olmaz. 19. yüzyılın son çeyreğine değin fuhşu, devletin gözünde yerel bir meseleydi ve bu yerel mesele yerel güçler tarafından “çözülmeye” mahkumdu. Bu durumun temel sebebi, erken modern devletlerin böylesine kapsayıcı bir görev üstlenmemeleri ve zaten üstlenmek istese bile alt yapısal güçlerinin bunlar için yetersiz olmasıydı. 19. yüzyılda meydana gelen değişiklikleri en azından değişiklik çabalarını anlayabilmek için Osmanlı Devleti’nde mahallenin yapısını anlamak zorunludur.

Mekân meselesi, sosyal bilimcilerin son zamanlarda üzerinde daha fazla düşünmeye ve odaklanmaya başladığı konuların

başında yer alıyor. Özer Ergenç, mahallenin Osmanlı toplumundaki işlevini anlamaya çalışan akademisyenlerdendir. Ergenç'in çalışmasına göre Osmanlı toplumunda yerel güçler oldukça kritik rollere sahipti.¹ Serkan Şavk da doktora tezinde Osmanlı toplumunda özel alanlara odaklanmıştır.² Birçok sosyal bilimcinin de iddia ettiği gibi, Osmanlı idaresinin en küçük yapısı mahallelerdi. Ayrıca bu mekânlar, insanların sorunlarını "hâlettikleri" ilk merciiydi. Mahallelerde birçok yerel vergi ve farklı gider kolektif bir şekilde ödenirdi. Bu zorunlu vergilerin yanı sıra bazı durumlarda mahalleli birlikte ek vergiler ya da giderleri de ödemek zorundaydı. Bu süreçte, kendiliğinden bir dayanışma ortaya çıkardı. Örneğin Leslie Pierce, birlikte yaşayan mahallelinin ödemekle yükümlü olduğu istisnai bir vergiden bahseder.³ Eğer bir mahallede, bir suç işlenirse ve o suçlu yakalanamazsa mahalleli bu durum karşısında bir vergi ödemek zorundadır. Aslında bu, vergiden ziyade bir çeşit cezalandırmadır. Mahallelinin birlikte suçluyu yakalama ya da ele vermesi için bir çeşit ters motivasyon olarak da değerlendirilebilir. Diğer taraftan devletin başarısızlığının ifşa edilmesi her durumda cezalandırılıyordu.

Mahalleyi tek bir kişi gibi görmek, devletin avantajına bir durumdu. Devlet böylece çok fazla sesle uğraşmak zorunda kalmıyordu. Dolayısıyla, mahallelinin tek bir özne gibi davranması yukarıdan aşağıya doğru desteklenen bir durumdu. Fakat zamanla, mahalleli erki bu durumu sevdi ve kendi baskın sesi dışında ses çıkartan özneleri ya dışladı ya da baskı ile onların sesini kısıp kendi seslerine dâhil etti. Böylece yatay bir baskı da yaratılmış oldu.

Bu çalışmanın temel iddialarından biri, 16. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin altyapısal zorluklar çekmeye başladığı ve bu nedenle sık sık çeşitli yerel güçlerle işbirliği yapmak

¹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *The Journal of Ottoman Studies* IV, (İstanbul: 1984).

² Şavk, *Age*.

³ Peirce, *Age*, s. 85-100.

zorunda kaldığıdır. Bu durum, yalnızca Osmanlı Devleti'ne ya da toplumuna ait bir gerçeklik değildi. Bu zorunlu işbirliği modern öncesi devletlerin ortak sorunu ya da avantajıydı. Fakat zaman içinde Batı Avrupa devletleri bu işbirliğini çözererek merkezî devlet olmayı başarabildiler. Altyapısal güç ya da dengeler meselesi ilk defa Michael Mann tarafından 1984 yılında kullanılmıştı. Mann teorisinde iki çeşit devletten bahseder; ilki altyapısal gücünü geliştirmiş, daha az görünen devlettir. Diğeri ise altyapısal gücünü geliştirememiş, bu nedenle varlığını despotik şekilde halkına hatırlatmak zorunda kalan devlettir. Altyapısal olarak gelişmiş ya da gelişmekte olan devletler, topluma dayatma, zorlama ya da cezalandırma gibi uygulamalarla yaklaşmazlar; buna ihtiyaç duymazlar. Hatta genellikle devletin gücü ve varlığı halka fazla hissettirilmez. Fakat geliştirdikleri altyapısal değerler sayesinde toplumu hissettirmeden takip ve manipüle ederler. Mann'ın despotik devlet dediği otoriter devlet ise altyapı yetersizlikleri nedeniyle takip edemediği halkını, kendini göstererek izleyen devlettir. Gücünü ve varlığını hatırlatmak için sıkı yaptırımlar uygular.⁴ Fakat halk muhtemelen bu gücün gerçek olmadığını farkındadır. Burada gizli bir anlaşma vardır; devlet de halk da kendi kapasitelerinin farkındadır. Ayrıca karşısındakinin de kendi kapasitesinin farkında olduğunun bilincindedir, yani devlet aslında yeterince gücünün olmadığını bildiğinin bilincindedir ve halk da devletin bunu bildiğini bilir. Fakat iki taraf da varlığını ve çıkarlarını tehdit etmediği sürece bu sessiz anlaşmaya sadık kalır. Bu anlaşmada devletin çıkarı, halkının üzerinde soyut da olsa iktidarının varlığının kabulüdür. Halkın avantajı ise bir süreliğine uyumlu vatandaşlar olarak, devletin izin vermediği noktaların bir zaman ya da mekândan sonra yumuşayacağını farkında olmasıdır, yani

⁴ Michael Mann, "The Autonomous Power of the State : Its Origins, Mechanisms and Results", *European Journal of / Archives Européennes de Sociologie / Europäisches Archiv für Soziologie*, (1984-01-01), C. 25, no. 2, s. 185-213.